

ALTRES ESGLÉSIES DE CATALUNYA

PER

SÍLVIA CAÑELLAS
CARME DOMÍNGUEZ
JOAN VILA-GRAU

INTRODUCCIÓ I DOCUMENTACIÓ

per Silvia Cañellas i Carme Domínguez

Malgrat les escasses restes conservades, moltes degueren de ser les esglésies que, per tot Catalunya, col·locaren a lloc les seves vidrieres en temps gòtics. Entre els molts edificis que han perdut les obres vidrades, i alguns d'ells fins i tot els seus murs, uns pocs han conservat part de la documentació que ens dóna notícia sobre els autors, la temàtica o la situació d'algunes de les vidrieres que, en altres temps, ornamentaven els seus finestrals.

Les diferents catedrals tenen el seu apartat exclusiu en els diferents volums del *Corpus Vitrearum Medii Aevi* de Catalunya. D'entre elles falta l'estudi corresponent a la seu de Tortosa, on no s'ha localitzat cap document que parli clarament de vidrieres.¹ A part d'això, cal dir que tenen també apartat separat, per l'entitat de les restes conservades, el monestir de Santes Creus (i amb ell Poblet i Vallbona de les Monges), l'església de Santa Maria de Cervera i la de Santa Maria de Castelló d'Empúries.

S'han fet també, pel volum de la documentació localitzada, diferents apartats sobre edificis religiosos de la ciutat de Barcelona. Recollim, doncs, aquí, les notícies que hem pogut comprovar d'esglésies catalanes existents fora de l'actual ciutat de Barcelona que no han conservat restes vidrades d'època gòtica però sí textos que ens parlen de les peces que llüiren les seves finestres.

ARENYS DE MUNT, ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ

per Silvia Cañellas i Carme Domínguez

Sabem de l'existència de l'església de Sant Martí d'Arenys ja al segle IX, tot i que els documents que en parlen no comencen a sovintejar fins al XII i que les restes més antigues conservades (capitells) són plenament romàniques. Llavors l'església tenia tres absis, dedicats a sant Martí (el principal), a santa Maria i als sants Pere i Joan. Les visites pastorals mostren una església pobra d'un poble format sobretot per pagesos de remença. Aquesta situació no començà a millorar fins als segles XV i XVI, amb els esforços episcopals per tal que la riquesa de la creixent població de marina revertís sobre la parroquial.

El campanar s'aixecà entre els anys 1514 i 1547. La nova seu s'encarregà al mestre Pau Mateu i la primera pedra fou posada el dia 11 de novembre de 1534. Quatre anys després moria el mestre d'obres; la nova església restava sense acabar i l'antiga, en procés d'enrunament.² L'obra fou continuada pel seu germà Antoni, que cobrà el seu darrer pagament el 10 de juny de 1540. Un any després, Lleonard Barrera col·locava a lloc algunes vidrieres de l'església (reg. 1). Possiblement aquestes foren obra de Jaume Fontanet, com ho foren les que a final de l'any següent es realitzaren per als altars de Santa Maria, capella de l'absis nord, i dels Sants Joan i Pere, capella de l'absis sud (reg. 2). Aquest mateix mestre de vidrieres i pintor daurà el retaule major entre els anys 1544-1545 i els dels dos altars laterals, on treballaren també els pintors Pere Serafí, Pere Núñez i Joan Forner.³ Tenim una darrera anotació sobre les feines realitzades a les vidrieres de principi de l'any 1546 (reg. 3).

El 1575 es creà el vicariat sufragani d'Arenys de Mar, amb l'advocació de santa Maria. La segregació es produí a final de segle i, amb ella, la pèrdua per part de Sant Martí de les entrades de la zona més rica de la població. Les obres més importants de l'església estaven, però, ja fetes.

El pas dels anys i els problemes patits per l'edifici, sobretot per les importants destruccions produïdes pels atacs i incendis de l'any 1936, han fet possible, malgrat tot, la conservació del retaule dedicat a sant Martí. Altres de les peces que enriqueixen el conjunt, entre elles les vidrieres del segle XVI, s'han malmès.

No podem acabar aquesta petita nota introductòria sense agrair les facilitats d'accés a l'arxiu donades per mossèn Joan Mollerusa i Costa, rector de la parròquia de Sant Martí d'Arenys de Munt.

1. Victòria Almuní va estudiar els llibres d'obra de la catedral de Tortosa. En ells va trobar tot un seguit d'anotacions sobre els encerats i es té notícia de la col·locació de làmines de pedra, però no s'esmenten vidrieres.

2. APAM, Llibre de Clavaria, 1531-1565, f. 58-76.

3. APAM, Llibre de Clavaria, 1531-1565, f. 74-121 i 146-152.

RECULL DOCUMENTAL

(Reg. 1) 26 d'octubre de 1541. Lleonard Barrera col·locava algunes vidrieres a l'església de Sant Martí d'Arenys de Munt.⁴

Comta de donades.

Item, més, a XXVI del mes de octubre ay 1541 pegem, jo Pera Arquer, per cognomisihó dels hoberes, del comta de la quaveria que devia dita celaveria per rebó a raó de teres jornals que n'avia feta fe[i]na mestera Lehonart Berera, mestere de cases, per posar les vederieres a raó de quotere sous per jornall tereza sous, dich tereza \sous/ ---- lliures XIII sous diners.⁵

Item, més, dit dia, pegem del comta de la celaveria que devia dita celaveria a senyor en Regàs, ferer, nou sous y mig per a raó de teres dosenas de celaus que avie fetes per celar⁶ [a] les vederieres gofos, que avia adobat ---- lliures VIII sous VI diners.

(APAM, Llibre de Clavaria, 1531-1565, f. 89.)

(Reg. 2) 28 de desembre de 1542. Jaume Fontanet elaborà les vidrieres per als altars de Santa Maria i dels Sants Joan i Pere de l'església de Sant Martí d'Arenys de Munt.⁷

Item, XXVIII de desembra 1543⁸ doni a mestra Jauma Fontanet, de Barselona, deu lliuras per paga de las duas vedrieras, ço és, de la capella de Nostra Dona y de la de Sent Johan avia fetas per dit preu ---- X lliures.

E rebut yo Yauma Fontanet dites deu liures dit dia y any per dites dues vadrieres.

(APAM, Llibre de Clavaria, 1531-1565, f. 104.)

(Reg. 3) 6 de gener de 1546. Es paga al picapedrer Bartomeu Sagrera per la feina feta a les vidrieres i al portal de l'església de Sant Martí d'Arenys de Munt.

Dades.

Item, més, lo dia de Parisi⁹ de l'ay 1546 dont jo, Goan Salla, a n'en Bartomeu Sagrera, picapadrer, per tornar les vedrieres hi per feina que féu a paradar lo portal de la higlésia i e dats quatre sous hi mig, dich lliures IIII sous VI dines ---- lliures IIII sous VI diners.

(APAM, Llibre de Clavaria, 1531-1565, f. 120.)

BREDA, MONESTIR DE SANT SALVADOR per Silvia Cañellas

El monestir de Breda (la Selva), fundat el 4 de juny de 1038 pels vescomtes de Corbera Guerau I i Ermessenada, acollí una comunitat de benedictins dirigida per l'abat Sunyer. Des del 1097 i fins al segle XIII, tot i que tenien abat propi, depenien del cenobi de Sant Cugat del Vallès. El monestir fou dedicat a sant Salvador, sant Benet i sant Miquel.

L'església del monestir fou consagrada el 4 d'octubre de 1068 pels bisbes de Girona i Barcelona en presència de Ponç Guerau de Corbera, fill dels fundadors, i la seva muller Sibilla. D'aquesta primera construcció es conserva el campanar. És també antiga, tot i que ja del segle XII, una part del claustre conservada *in situ*. L'edifici eclisiàstic actual, d'estil gòtic, fou iniciat al segle XIV i no s'acabà fins dos segles després amb la construcció de la façana. Al segle XVI es completà també el monestir.

La documentació que transcrivim aquí és precisament del moment de conclusió de les obres esmentades. Procedent de l'Arxiu Històric de Protocols, fou transcrita per Madurell (1943-1944, vol. II, núm. 2, p. 46-48) i recordada, entre d'altres, per Ainaud (1952, p. 394). Es tracta d'uns capítols sobre les vidrieres que havia de fer el mestre de Borgonya Pere Lamidei per a dos finestrals del monestir de Sant Salvador de Breda. La temàtica se centrà en el martiri patit per sant Iscle i la seva germana santa Victòria, els cossos dels quals havien estat portats a Breda l'any 1263. En aquest cas, el model per a l'elaboració de la vidriera no és proporcionat per un projecte pro-

4. Document esmentat per José María PONS GURI, *Un siglo de arte religioso en San Martí de Arenys*, Arenys de Mar, Tipografia Tatjé, 1944, p. 12.

5. Escriu diverses lletres sobrerres i sobretot intercala una *e* entre consonant i *r*. Així, escriu «octubere» per *octubre*, «cognomisihó» per *comissió*, «quaveria» i «celaveria» per *clavaria*, «mestera» i «mestere» per *mestre*, «teres» per *tres*, «quotere» per *quatre*, «tereza» per *tretze*, «celaus» per *claus*.

6. Si bé el terme *celar* apareix en altres texts antics (Alcover ens dóna la procedència del llatí *celare* i ens explica que és «amagar» o «ocultar», que aplicat a la construcció seria tirar abeurada de ciment a les juntes d'un enrajolat per tapar-les bé i fer forta la unió de les rajoles, accepció que també ens mostra Fullana), per la forma que pren l'escriptura podria, però, aparèixer «celar» per *clavar*; vegeu la nota anterior.

7. Document esmentat per Pons Guri (1944, p. 24).

8. 28 de desembre de l'any de la nativitat del Senyor de 1543; per a nosaltres, 1542.

9. L'anotació abans és «lo dia de Sant Joan de Nadal de l'any 1546» i la de després, el 18 de febrer de 1546. I Alcover ens diu que «Parici» correspon a la festa de l'«Epifania (festa dels Sants Reis)».

cedent de cap taller pictòric del moment, sinó que se li demana que ho faci a partir de les representacions que hi havia al retaule del mateix monestir.

Durant la Guerra del Francès, els monjos hagueren de marxar del cenobi. L'edifici fou saquejat i el monestir, suprimit primer per un decret governamental i recuperat després amb els canvis polítics, fou finalment objecte de desamortització i l'exclaustració definitiva es produí el 1835. Un cop abandonat el monestir, l'edifici eclesiàstic fou reclamat com a església parroquial, funció per a la qual fou beneït el 19 d'abril de 1846. L'antiga parroquial es convertí en casa de la vila i escola pública.

Les destruccions més importants es produïren, però, dins el segle xx, amb els incendis dels anys 1936 i 1939, que feren desaparèixer altars i imatges, aterraren les voltes i esmicolaren els vitralls.

En la postguerra es retornà el culte a l'església i s'emprengué la seva restauració.

RECU LL DOCUMENTAL

(Reg. 1) 5 de febrer de 1533. El mestre de vidrieres Pere Lamidei contractà dues vidrieres grans per als finestrals de sobre la porta dels claustres de l'església del monestir de Breda. El preu total de l'obra, que inclogué la part vidrada i també la metàl·lica, fou de 85 lliures, i l'abonament es féu en tres pagues iguals: l'una en el moment d'acceptació del contracte, l'altra un cop acabada l'obra i la darrera un cop col·locada a lloc. Els models per als tres episodis que ha de fer per a cada vidriera sortiran del retaule del monestir i versaran sobre els martiris de sant Iscle i santa Victòria.¹⁰

Die Mercurii V predictorum mensis et anni.

Per rabó de les coses deïus scrites, per y entre lo reverent y magnífich fra Raphel Sampsó, camarer del monestir de la Verge Maria de Ripoll de l'ordre de Sanct Benet en lo bisbat de Vic, procurador, economo y actor en aquestes coses y altres, una e in solidum ab altre legitimament constituït y ordenat, segons afirma, dels reverent y magnífich senyor fra Miquel Sampsó, jermà seu, abat del monestir de Sanct Salvador de Breda del dit ordre en lo bisbat de Gerona y del convent de dit monestir, axí com de la procura consta ab carta rebuda en poder del discret en Jaume Sastre, notari públic de Barcelona, XVII del mes de deembre prop passat, en dit nom, d'una part, e mestre Pere Lamidei, burgunyó, de vidrieres, habitant en Barchinone, de la part altra, són estats fets y fermats y jurats los capitols següents:

Primerament, lo dit mestre Pere Lamidei, sots pena de cinquanta lliures de moneda barcelonesa, la qual graciosament se imposa, convé y promet al dit reverent fra Raphel Sampsó, en dit nom y als dits principals seus, encara que absents y al notari deïus scrit com a pública persona per ells rehent y stipulant, que ell farà, o fer farà dues vidrieres grans per aquelles dos finestres que són en la paret de la sglésia de dit monastir de Sanct Salvador sobre la porta de les claustres, les quals farà, o fer farà com dit és, de vidres bons y nous, y en quiscuna de aquelles pintarà, o pintar farà, tres istòries dels martiris de sanct Iscle y sancta Victòria, aquelles que per lo reverent senyor abat y convent, o altra persona en nom

de aquelles li seran nomenades e designades del retaule dels dits sancts és en la sglésia de dit Monastir de Sanct Salvador, e aquelles pintar, o pintar farà ab perfecció y ab los aparells necessaris de bones e gentils colors, ab los campers tals quals la obra requerà. Les quals vidrieres lo dit mestre Pere Lamidei portarà y posarà, e, o portar y posar farà en les dites finestres, y aquelles guarnirà, o guarnir farà, de filat y de ferros bons, axí com stan les altres vidrieres noves de la dita sglésia, d'ací per tot lo mes de juliol primer vinent, a tot son risch, perill y despeses, per preu de vuytantasinc lliures moneda de Barcelona, sens dilació y excepció alguna, sots incorriment de la dita pena, de la qual encars que sia comessa, les dues parts sien adquirides als dits reverent abat y convent del Monestir de Sanct Salvador, y la restant¹¹ terça part a la cort o oficial qui de la dita pena farà la execució. La qual pena comesa o no, pagada o no, o graciosament remesa, no resmenys lo dit mestre Pere Lamidei sia tingut y obligat en fer y complir totes y sengles coses susdites. E per major tubició y seguretat dels dits abat y convent lo dit mestre Pere Lamidei, los dóna en fermances per la dita¹² pena, y per fer y complir totes y sengles coses per ell desús promeses,¹³ los honorables en Pere Steve, botiguer de draps, Pedro Nunyes y Enrique Fernandis, pintors, ciutadans de Barcelona, y quiscun d'ells in solidum, qui ab ell y sens ell, seran tenguts y obligats en la dita pena y en totes y sengles coses per ells desús promeses. E los dits Pere Steve, Pedro Nunyes y Enriques Fernandis, acceptant en ci lo càrrech de aquesta fermansa, convenen e prometen al dit reverent fra Rafel Sampsó, en dit nom, e als dits principals seus, que ells ensemps ab lo dit principal llur, y sens aquells seran tinguts y obligats en la dita pena, y en totes y sengles altres coses per ell desús promeses. E per açò atendre, e complir, axí principal com fermances obliguen als dits reverent abat y convent, tots y sengles béns llurs y de quiscun d'ells in solidum, ab totes renunciacions necessàries. E specialment les dites fermances renunciem a la ley que diu que primer sia convengut lo principal que la fermança. E tots ensemps ab tot altre dret que contra les dites coses valer e ajudar-los pogués.

Item, és apuntat y entre les dites parts en dits noms concordat, que jatsia stiga apunyat que lo dit mestre Pere Lamidei, haje de fer, e pintar, portar y posar les dites vidrieres a tot son risc, perill y despeses, no resmenys lo dit reverent fra Raphel Sampsó en dit

10. Aquest document fou ja transcrit per Madurell (1943-1944, vol. II, núm. 2, p. 46-48). Aquí s'ha revisat la transcripció a partir del document esmentat i les normes fixades per la present col·lecció i s'ha rectificat la referència documental que no corresponia a l'actual.

11. Repeteix «restant».

12. Escriu «ditita».

13. Abans de «promeses» havia escrit «donades» i després hi passà línia damunt.

nom, dóna facultat al dit mestre Pere Lamidei qui's puga servir de la gumena o tercerol, y gata de fusta, és en dit monestir, per dita obra, sens pagar loguer algú per aquells. E encara se puga servir de totes barres y guarniments de ferro són en les matexes finestres ha hont han ésser posades les dites vidrieres novament fahedores.

Item, lo dit reverent fra Rafel Sampsó en dit nom, convé y promet al dit mestre Pere Lamidei, qui li donarà y pagarà per sos treballs y preu de totes les dites, vuytanta-y-sinc liures de moneda barchinonesa, en aquesta manera: ço és, en continent fermat lo present acte, vint-y-vuit liures, sis sous y vuyt diners; e les y fetes, les dites vidrieres, y acabades de pintar, altres vint-y-vuyt liures, sis sous y vuyt diners; e les restants vint-y-vuyt liures, sis sous y vuyt diners a compliment de les dites vuytanta-sinc liures, quant les dites vidrieres seran posades ab tot compliment com deuen star, sens dilació y excepció alguna. E per açò atendre y complir ne obliga al dit mestre Pere Lamidei, tots y sengles béns del dit Monestir de Sanct Salvador y del convent de aquell.

E volen les dites parts.

Testes firmaverunt dicti Petri Lamidei, fratris Raphaelis Sampsó, principalium, Petri Stephani et Petri Nunyes, fideicomisorum. Sunt venerabilibus Iacobus Amat, presbiter parrochie Sancti Stephani de Palaciotordera et Petrus Sacristà, chirurgicus ville Santi Celedoni, diocesis barcinonensis.

Testes firmaverunt.

Item cum alio instrumento dictus Petrus Lamidei firmavit apocham dicti reverendi Raphaeli Sampsó de dictis XXVIII libras VI solidos VIII denariis, habitis numerando in presencia notarium et testium.

Testes predicti primi.

(AHPB, Miquel Joan Riera, Primum Manuale Instrumentorum et contractorum comunum, anys 1530-1533, sign. 341/20.)

SANT QUIRZE DE COLERA, ESGLÉSIA DEL MONESTIR per *Silvia Cañellas*

El monestir, situat a l'actual terme del municipi de Rabós (Alt Empordà), però tradicionalment lligat a Colera, es podria remuntar al segle IX, tot i que les notícies segures són ja del X. Existeixen successives actes de consagració que ens parlen de diverses refetes.

L'església reedificada i consagrada el 935 tenia ja les adscripcions de sant Quirze, sant Andreu i sant Benet, que es repeteixen el 1123.

El document que aquí transcrivim parla de la vidriera que féu, l'any 1558, Jaume Fontanet fill a la capella de Sant Benet. Fou esmentat per Madurell (1943-1944, p. 56).¹⁴

El conjunt monacal es troba avui molt malmès i la vidriera, perduda.

RECU LL DOCUMENTAL

(Reg. 1) 15 de desembre de 1558. Època de Jaume Fontanet per part del preu de la vidriera que ha fet per a la capella de Sant Benet del monestir de Sant Quirze a la diòcesi de Girona.

Die iovis XV mensis decembris anno predicto MDLVIII.

Iacobus Fontanet, pictor civis Barchinone, firmavit apocham salva tamen cessione infrascripto reverendo domino Gaspart Parage y de Vallfora abbati seu perpetuo comendatario monasterii sancti Quirici, diocesi Gerundensis et canonico vicense, de septem libris et quatuor solidis Barchinone solvisti et recepisti numerando in diversas vices sive soluciones et sunt in complimentum illarum viginti quatuor librarum sibi ut asserit debitorum per quo venerabile Ioannem Duran, monachum et camerarum dicti monasterii, racione facture et fabrice cuiusdam vitriarie facte in sacello sive

capella sancti Benedicti eiusdem monasterii. Et ideo renunciando etc. Salva cessione etc, Fiat apocha cum cessione quod ad petendum et recuperandum dictas VII libras IIII solidos a vobis dicti camerarii et ex pacto in dicto convento dictus Iacobus Fontanet fecit et firmavit cautionem dicto reverendo domino abbati qui in eventum in quem appareret dictam quantitatem VII libras IIII solidos. Et esse debitam per dictum camerarum quod in continenti ipse restituet ipsam quantitatem dicto domino abbati sine dilacione etc. Cum bonorum obligatione et iuro et prometo etc.

Testes venerabilis Anticus Vilareal presbiterus Valentiam et Sebastianus Mas, clericus Barchinone.

(AHPB, Pere Fitor (major), Undecimum manuale sive prothocollum, anys 1558-1559, sign. 385/31: 15-XII-1558.)

14. Vegeu també Cañellas (1997, p. 156) i les referències que apareixen en els diferents apartats del present volum i en els altres de la col·lecció (cronologia del taller: 1477-1581).

GIRONA, ESGLÉSIA DEL CONVENT DE SANT FRANCESC

per Carme Domínguez

El convent de Sant Francesc fou fundat, l'any 1232, al Mercadal de Girona (avui part del carrer Nou), i ampliat a principi del segle XIV, en el moment de l'inici del gran desenvolupament dels ordes mendicants. La consagració de la seva gran església gòtica, de nau única, data del 1368. Tot el conjunt avui ha desaparegut, encara que s'han pogut localitzar algunes restes dels seus claustres i altres elements, com ara alguns arcs i columnes, es conserven en mans particulars.¹⁵

Les dues notícies que ens interessin amb relació a aquesta església foren avançades per Ainaud al CVMA dedicat a la seu de Girona.¹⁶ La primera d'elles, recollida de l'investigador Guilleré,¹⁷ data de l'any 1332 i fa referència a una deixa feta al ciutadà gironí Benet Bordils per a la fabricació d'una vidriera destinada a una capella de l'església dels franciscans. La segona, trobada pel mateix Ainaud, es refereix a la contractació per part de Jaume Fontanet, l'any 1519, de la vidriera de la rosassa més gran d'aquesta església.

La família Bordils, important nissaga patrícia gironina, apareix citada amb molta freqüència al llarg del segle XIV.¹⁸ Al testament del mercader de draps i cònsol de l'Hospital Nou Benet Bordils (reg. 1), ens apareix la intenció d'aquest ciutadà de complir amb la voluntat de Jaume Bordils (probablement un familiar),¹⁹ que li havia llegat 12 lliures i mitja per a la realització d'un vitrall per a la capella de Santa Magdalena de l'església dels framenors. En la redacció del testament, però, adverteix que no ha pogut trobar cap mestre a qui encarregar l'obra i que vol i prega que aquesta es faci tan aviat com es pugui, tot comproment-se a sufragar l'excés en les despeses que pugui suposar la seva realització. És interessant, doncs, constatar el fet, que continuarem veient al llarg del segle següent, de l'absència a Girona de mestres vitrallers.²⁰ D'altra banda, sorprèn la data tan primerenca en la intenció de l'encàrrec d'una vidriera, ja que no oblidem que la notícia la recull aquest ciutadà en tant que executor testamentari d'un seu familiar ja mort, amb la qual cosa podríem estar parlant d'un encàrrec previst ja, si més no, durant el primer quart del segle XIV.

Dos segles més tard trobem de nou l'encàrrec d'una vidriera a Jaume Fontanet (reg. 2). Només uns mesos després de la realització de les vidrieres de la capella de Sant Miquel, a la Casa de la Ciutat de Girona, Fontanet contracta la confecció d'aquesta vidriera destinada a la rosassa central de l'església dels framenors. Es tracta, com diu el contracte, de la més gran de les nou rosasses de l'església, i el tema escollit és el de la coronació de la Mare de Déu, envoltada, com pertany, d'àngels, arcàngels i serafins. Als seus peus, el mestre hi ha de representar també el sant titular, sant Francesc, amb el serafí símbol de l'orde que havia fundat. A més, ha d'emprar bons vidres i s'ha d'ocupar de la ferramenta i els filats que han de protegir la vidriera. El temps de què disposa per a la seva factura és de sis mesos, o de quatre, si rep les 40 lliures promeses abans del termini fixat. El finançament de l'obra va córrer a càrrec de l'hostaler de Girona Joan de la Barca.

Sens dubte, la realització d'aquesta vidriera donà a Jaume Fontanet prou renom perquè li fos encarregat tot seguit el gran vitrall de les Sibilles de la nau sud de la seu de Girona. Malauradament, l'enderroc de l'església dels franciscans a començament del segle XX ens ha privat una vegada més de conèixer la factura d'una important obra dels Fontanet.

15. Pere FREIXAS I CAMPS, *L'art gòtic a Girona: Segles XIII i XV*, Girona, Institut d'Estudis Gironins, i Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983, coll. «Monografies de l'Institut d'Estudis Gironins», p. 51, i Antoni CONEJO DA PENA, «Altres convents franciscans: Sant Francesc de Girona», a *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura I: Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos 1*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2002, p. 201-202.

16. CVMA Catalunya, 2, p. 17 i 22.

17. Christian GUILLERÉ, «Assistència i caritat a la Girona del segle XV», a *Diner, poder i societat a la Girona del segle XV*, Girona, Ajuntament de Girona, 1984, coll. «Quaderns d'Història de Girona», p. 154.

18. Christian GUILLERÉ, «Aspectes de la société géronaise à la fin du XIV siècle», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona), vol. 25, núm. 1 (1979-1980), p. 339.

19. Guilleré (1984, p. 167) apunta, i així ho recull Ainaud, que es tracta del seu avi, però com podem veure en la transcripció del document, l'avi es diu també Bernat Bordils i no Jaume, de qui no s'indica el parentiu amb el Bernat Bordils autor del testament.

20. Com a excepció, cal parlar de la incursió en la fabricació i reparació de vidrieres del pintor Lluís Borrassà (1380-1425).

RECU LL DOCUMENTAL

(Reg. 1) 4 de desembre de 1332. Fragment del testament del ciutadà gironí Benet Bordils que recull la deixa efectuada per un familiar seu destinada a la confecció d'una vidriera per a la capella de Santa Magdalena de l'església dels franciscans de Girona.²¹

[...]

II nonas decembris anno MCCCXXXII, die veneris.

In Christi nomine. Cum nichie.²² Idcirco, ego Bonanatus de Burdillis, civis Gerunde, in mei sanitate, plena memoria, sensu et loquela, condo, facio, et ordino meum testamentum in quo eligo manumissores meos videlicet venerabilem et discretum Bernardum de Burdillis legum doctorem et Petrum de Schala, fratres meos et Bernardum de Hospitali socerum, omnia quibus omnibus et duobus eorum dono et concedo plenum et liberum posse petendi exigendi recipiendi bona mea et jura et ea distribuendi pro ut hic invenerit ordinatum sine dampno [ipsorum] manumissorum et rerum suarum. In primo et ante omnia volo et mando injurias meas restitui et debita mea persolvi de bonis meis simpliciter et de plano ad cognitione dictorum manumissorum meorum. Eligo autem sepulturam [meam in] domo fratrum minorum [scilicet] in tumba domini Bonanati de Burdillis, condam, avi mei.

[...]

Item recognosco quod ego habeo penes me XII libras et mediam quas Jacobus de Burdillis, condam, cuius sum manumissor, in suo testamento dimisit pro facienda una vidriera in capella beate Maria Magdalene, que est in ecclesia dictorum fratrum, et quia non potui reperire magistrum ydoneum qui dictam vidriariam faceret, ideo volo et rogo quod quam citius fieri possit, dicta vidriaria fiat, et in ea convertantur dicte XII libris et media, et si major quantitas necessaria fuerit ad perficiendum dictam vidriariam, quod de bonis meis fiat ibi complementum.

[...]

(AHG, Notaria Girona-8, núm. 1 bis, Notari G. Desquers 1332-1334: 6-XII-1332.)

(Reg. 2) 12 de setembre de 1519. Contracte signat per Jaume Fontanet amb el convent dels franciscans de Girona per a la realització de la vidriera de la rosassa central de la seva església amb la representació de la coronació de la Mare de Déu amb sant Francesc als seus peus.²³

[...]

Die duodecima septembris anno predicto, convocato et congregato conventu fratrum minorum Gerunde ordinis Sancti Francisci ad sonum campane intus domum Capituli dicti monasterii ut moris est, convocari et congregari de mandato Reverendi discretis gordiani infrascripti in quam convocacionem intervenerunt et presentes fuerunt Reverendus frater Joannes Petri Renard, gordianus, frater Joannes Gonech, in Sacra pagina magister, frater Rafael Roger, frater Michael Garrigas, vicarius, frater Anthonius

Garriga, frater Claudius Gentilis, frater Gaspar Momyos, frater Franciscus Prats, frater Petrus Martí, diaconus, frater Damianus Blanch, frater Lucas Granell et frater Anthonius Durbau, professi, sich convocati et congregati tanquam maior et sanior pars fratrum dicti monasterii conventuantes et conventum dicti monasterii facientes et representantes fecerunt capitula sequensia:

En nom de nostre senyor Déu e de la humil Mare sua, amén.

Capitols fets e concordats entre lo convent de frares del Monestir de Framenors de Gerona de una part e mestre Jaume Fontanet, vedrier, de part altre, de et sobre la vadriere faedora en la O del mig, la qual és la novene e maior de la sglésia de dit monestir.

E, primerament, és pactat e concordat entre dites parts que lo dit mestre Jaume Fontanet, té a fer la dita vadriere de vidres bons e rahonables segons la sua consiència, ab la ymage de la Coronació de la Mare de Déu ab los hornaments pertanyents, ço és, ab àngells, arcàngells e sarafins y als peus sanct Francesch ab lo sarafí, la qual vadriera té a fer ab tot son compliment, ço és ab ferros e filats de aram qui garden de una part dita vadriera, la qual vadriera té aver fete e posa dins mig any propvenidor.

Item, més, és convengut e concordat entre dites parts que lo dit convent se obliga en dar e pagar al dit mestre Jaume Fontanet per fer dita vadriera quoranta liures monede barchinonesa per las quals quoranta liures se cessionan aqueles set liures que en Joan de la Barcha, hostaler de Gerona, paga quiscun any en ditas pages a dit Quent Yarteu, dommer, que lo dit Quent li té fet dels capells a captiris de la Capella de les Vergens, fins a tant que lo dit mestre Jaume sia sansfet en dites quoranta liures, las quals set liures lo dit Quent li promet fer haver e rebre quiscun any en lo modo demont dit, volent-li ésser tingut d'emició largament, en tot cas volent en avant dit loch e cessió ésser inmutat et volent que dit loch e cessió sia fet ab totes clàusules a coneguda del notari devall scrit.

Item, és concordat entre dites parts que si serà cas que lo dit Quent pagàs abans a dit mestre Jaume en diners comptans, que dit mestre Jaume sia tengut e se obliga en haver posada dite vadriere dos mesos abans del dit mig any, e per ço ne obligan la una part a la altre tots lurs béns largament e axí o prometen e iuren.

Die predicta dicta capitula et unumquidque ipsorum et omnia et singula [in eodem] contenta fuerunt laudata, firmata et iurata per dictas partes intus domum dicti capituli dicti monasterii presenti Bernardo Vives, scriptore, et testibus Gabriele Navet, paratore, et Michaele Caldese, textore pannorum lane Gerunde, ad ista vocatis et rogatis.

Dicta die, dicta cessio fuit intimata et notificata dicto Joanni de la Barca, hostalerio personaliter reperto ante januas domus sue habitacionis quam [sita est] in platea vocata d'en Vila Mercatalli superioris Gerunde, instante dicto Jacobo Fontanet per dictum Bernardum Vives, scriptorem. De quibus, et cetera. Testes Arnaldus Sglésies, ferrarius Gerunde, et Bernardus Prat de Cilrano.

[...]

(AHG, Notaria Girona-1, núm. 549, Notari Nicolau Roca (fill), 1519-1520: 12-IX-1519.)

21. Document citat per Guilleré (1984, p. 154 i 167) i transcrit parcialment per J. Ainaud al CVMA Catalunya, 2, p. 17.

22. No acaba la fórmula.

23. Document citat i transcrit parcialment per J. Ainaud al CVMA Catalunya, 2, p. 22. El document no es troba, però, com diu Ainaud, en el protocol núm. 472, sinó en el núm. 549.

GIRONA, ESGLÉSIA DE SANT FELIU
per Carme Domínguez

La notícia sobre l'existència de vidrieres gòtiques a l'església de Sant Feliu de Girona ens arriba quan estem a punt de concloure la redacció d'aquest cinquè volum del CVMA de Catalunya. Sempre havíem resseguit amb interès els diferents estudis publicats sobre aquest temple, principalment els de l'investigador Josep M. Marquès, amb l'esperança de trobar una més que probable evidència de l'existència de vidrieres en aquest temple en època medieval. La notícia no ha sorgit, però, fins que ha vist la llum la tesi doctoral de Miquel Àngel Chamorro, publicació que hem conegut mitjançant Internet.²⁴

Si bé els documents exhumats pel doctor Chamorro no ens aporten, malauradament, informació precisa sobre els mestres de vidrieres que intervingueren en la realització o reparació de les vidrieres o sobre els temes que s'hi representaren, són prou significatius per constatar que el temple disposava de vidrieres a mitjan segle XIV, moment en què es realitzen les principals vidrieres de la catedral de Santa Maria de la mateixa ciutat, les atribuïdes al Mestre del Presbiteri (entorn del 1348) i les realitzades al deambulatori i a diverses capelles de la seu pel vidrier normand Guillem Letumgard (1357-1358).²⁵

La canònica de Sant Feliu de Girona té els seus orígens en el petit temple martirial que es va erigir en el segle IV per acollir les despulles del sant. Tal com apunta Pere Freixas,²⁶ el seu és un procés constructiu llarg i complex, definit sobretot pel caràcter defensiu que va haver d'assolir a causa de la seva situació estratègica als límits de la ciutat i que es féu més evident a partir del setge de Felip l'Ardit, sofert l'any 1285. El temple gòtic, construït al mateix temps que la seu de Santa Maria, es va iniciar durant els primers anys del segle XIV sobre les restes de l'església romànica. La nova capçalera sembla que restà acabada cap a l'any 1326 i, vers el 1350, ja estaven enllestits els dos primers trams de la volta de la nau central i algunes de les capelles (una d'elles, la del Sant Sepulcre). A la segona meitat del segle XIV, les feines, dirigides pels mestres d'obres Pere Capmagre i Pere Sacoma, se centraren en la construcció del claustre (1358-1360) —de vida efímera, ja que va ser desmuntat al cap de pocs anys per qüestions defensives—, en la torre de planta quadrada aixecada damunt de la sagristia i de la capella del Sant Sepulcre (1361), en les obres de fortificació de l'absis i de l'exterior de la volta de la nau central i l'inici de la construcció del campanar nou (1368) i en una nova fortificació de la totalitat del temple (1374). Durant els últims anys del segle es continuà amb l'obra de la nova torre i de la seva capella inferior.

Els diferents documents trets a la llum sobre l'existència de vidrieres pertanyen, bàsicament, als anys 1360, 1368 i 1381. Els dos primers es refereixen a sengles reparacions i podrien estar en relació, precisament, amb els estralls soferts pel temple. Hem de tenir present que durant els trenta anys transcorreguts entre el 1360 i el 1390 la ciutat de Girona va patir constants atacs militars. La resta dels documents és interessant en el sentit que evidencia la presència de vidrieres encara cap a final del segle XIV tot i haver-se hagut de prendre fortes mesures defensives.

La primera de les notícies recollides pel doctor Chamorro, provinent dels llibres d'obra de l'església conservats a l'Arxiu Diocesà de Girona, data del dia 20 de maig de 1360. El document, que no hem pogut examinar directament, al·ludeix a la reparació de les vidrieres de l'església per part d'un mestre de vidrieres del qual no s'esmenta el nom: «Item solvi XXIX die madii anno MCCCLX cuiusdam magistro que reperavit omnes vitrarias / ecclesie nostre Sancte Felicis ... L s.».²⁷ És evident que les principals finestres del temple, doncs, disposaven ja en aquesta data de vidrieres. El fet de no concretar a quines vidrieres es treballava ens dóna a entendre que el seu nombre devia ser, si més no, important i afectaria almenys els tres esvelts finestrals de l'absis i, probablement, els finestrals del creuer. La important quantitat cobrada diu també molt de la importància de la reparació. D'altra banda, sabem que l'any 1360 es procedia a concloure les obres del claustre; en concret, es treballava en la seva part superior. Així, el mes de març de 1360 es compraven cordes i politges per col·locar les columnes del claustre i el 20 de juny del mateix any s'adquirien teules per al seu cobriment.²⁸ La reparació general de les vidrieres de l'església es produeix entre aquestes dues darreres dates i

24. Miquel Àngel CHAMORRO, *La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona al segle XIV: Els llibres d'obra* [en línia], Girona, Universitat de Girona, 2004. <<http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0922104-141552/>>. Tesi doctoral dirigida pel doctor Josep M. Nolla.

25. Vegeu CVMA Catalunya, 2, p. 15-21.

26. Vegeu Pere FREIXAS I CAMPS, «La canònica de Sant Feliu de Girona», a *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura II: Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos* 2, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 31-38. Per al procés constructiu, vegeu també Chamorro (2004) i Josep M. MARQUÈS, «El temple de Sant Feliu de Girona al s. XIV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona), vol. XLII: *I Congrés d'Història de Girona* (2001).

27. ADG, Obra, 1355-1365 (despeses), f. x. Vegeu Chamorro (2004), p. 343 i 241.

28. Vegeu Chamorro (2004), p. 245.

bé podria haver-se emprès aprofitant l'avinentesa de l'adquisició de les cordes i politges, material que permetria l'accés als finestrals.

La segona dada aportada a la tesi doctoral, datada el 29 de febrer de 1368, ve també acompanyada per la transcripció completa del document, que diu així:

Primo solvi an Fferran fusterio que fuit per IIII dies ad aperandum tablatam maiorem ecclesie versus circium ubi erant due bigue fracte inter cloquerium et vitriariam ecclesie in illo en van XIX dies februarii XII sous.²⁹

Com veiem, la notícia és en aquest cas indirecta, ja que es tracta d'una reparació de la teulada, però fa menció clarament a les vidrieres que encara en aquesta data cobririen alguna de les finestres de la nau. Anys més tard, com apunta Freixas, concretament els anys 1385, 1389 i 1390, i després de la revolta del comte d'Empúries, es va prendre la decisió de paretar les portes i els finestrals de l'església, alguns dels quals ja no disposaven de vidrieres, que havien estat substituïdes per teles encerades.³⁰ També Chamorro fa esment d'aquesta circumstància i anota que el mes de juny de 1374 es va decidir de tancar els finestrals de ponent de l'església i el mes d'octubre del mateix any, els dos finestrals que donaven al claustre.³¹

La notícia següent relacionada amb el tema que ens ocupa data de l'any 1379. Amb data 21 d'agost, el doctor Chamorro constata un document que ell mateix relaciona amb les obres de la capella situada sota el campanar gòtic:

Item compre den Fabreguer tender XVI liures de plom per les rexes de la capella so es per las finestres a rahon de VI diners per liure monten ... VIII s.³²

No és la primera vegada que ens apareix una anotació documental que parla de la utilització de plom per encastar les reixes de ferro col·locades a les finestres, però també és cert que podria referir-se al plom emprat per restaurar les vidrieres. De fet, una altra notícia, datada el 13 d'abril de 1381, es refereix precisament a les vidrieres d'aquesta capella situada sota el nou campanar:

Item pague lo dit die an Iohan Lor ferrer per IIII rexes de fferra pensans LXIII libras les quals feu a opus de les vadrieres de la capella del cloquer ... LXIII s.³³

Aquesta capella, dedicada a la Mare de Déu dels Àngels i que s'havia començat a bastir l'any 1377, no es conclou fins al 1383, amb la col·locació de la clau de volta realitzada pel mestre pedrer Pere Ramon seguint la mostra d'un sant Miquel aportada pel pintor Guillem Borrassà I.³⁴

Finalment, la darrera referència a les vidrieres de l'església pel que fa al segle XIV la trobem el mes de novembre de l'any 1390, tot i que bé podria tractar-se ja d'una substitució de part o la totalitat de la superfície vidriada per un drap encerat:

Item a XVII del dit mes compre den P. Angles Ia cana de drap encerat per obres de la vedriera qui es sobre l.altar de corpore Christi qui costa ... IX s.³⁵

La capella anomenada *del Corpus Christi* és la mateixa que va rebre el nom de capella del Sant Enterrament, del Sant Sepulcre o d'en Vendrell i que actualment ja no es conserva. Ocupava el lloc que avui dona entrada a la capella barroca de Sant Narcís. La seva construcció, promoguda pel canonge Guillem Vendrell, que féu un llegat de 20.000 sous a la seva mort, s'inicià l'any 1349 i es bastí amb rapidesa, ja que, el mes de desembre del mateix any, el mestre d'obres Pere Capmagre realitzava la imatge de la clau de volta. Mesos després, l'any 1350, es contractaven amb el mestre Aloi de Montbrai les figures del sant enterrament que havien d'ubicar-se en aquesta capella, peces que sí s'han conservat fins als nostres dies.³⁶

29. ADG, Obra, 1365-1391 (despeses), f. XIII. Vegeu Chamorro (2004, p. 340 i 251).

30. Vegeu Freixas (2003, p. 34).

31. ADG, Obra, 1374-1384 (despeses), f. 2v i f. 6v. Vegeu Chamorro (2004, p. 258 i 261).

32. ADG, Obra, 1374-1384 (despeses), f. 33v i f. 6v. Vegeu Chamorro (2004, p. 266).

33. ADG, Obra, 1374-1384 (despeses), f. 54. Vegeu Chamorro (2004, p. 268).

34. Vegeu Chamorro (2004, p. 91, 265, 271, 356 i 384).

35. ADG, Obra, 1365-1391 (ingressos), f. LVII. Vegeu Chamorro (2004, p. 374 i 277).

36. Vegeu Chamorro (2004, p. 100, 192 i 290). També Freixas (1983, p. 115 i 131-132), Freixas (2003, p. 34) i Marquès (2001, p. 139-140).

Com veiem, doncs, les notícies sobre vidrieres al temple de Sant Feliu de Girona al llarg dels últims quaranta anys del segle XIV són continuades. Si bé no s'han trobat referències directes de la seva factura (hem de tenir en compte que els llibres d'obra s'inicien l'any 1349 i tenen algunes llacunes en els períodes compresos entre els anys 1352-1355 i 1370-1374), sí són prou definitives per constatar-ne l'existència. Un segle després, a final del segle XV, moment en què s'emprèn una nova fase constructiva amb l'acord signat amb el mestre d'obres Julià Julià l'any 1489 per a la continuació dels dos darrers trams de l'església, no trobem cap menció del cobriment de les finestres amb vidrieres. En les condicions del contracte, però, s'especifica que els nous finestrals de la nau nord s'han de fer «segons es fet lo que ja hi es obrat».³⁷

Les darreres referències que hem pogut llegir sobre les vidrieres d'aquest temple (apuntades també en la tesi del doctor Chamorro) les aporta Eduardo González Hurtebise, extretes dels llibres d'actes capitulars. La primera data ja de final del segle XVII, moment en què sembla que es decideix de treure el dosser situat sobre l'altar major i obrir de nou a la llum els finestrals tapiats de l'absis per col·locar-hi vidrieres. L'acord, pres el 13 d'abril de 1689, implicà l'encàrrec de les vidrieres a l'estanyer Joan Xifreu, a qui quatre anys més tard encara se li devien 40 lliures per aquesta feina. Un segle després, l'any 1792, el temple no disposava encara de vidrieres a totes les seves finestres, perquè el seu abat s'ofereix a costejar les obres de l'altar major si el capítol es compromet a pagar les vidrieres que encara hi manquen. És interessant fer notar que quan escriu aquestes línies l'arxiver González Hurtebise, l'any 1905, indica que les finestres de l'absis es trobaven de nou tapiades.³⁸

GIRONA, ESGLÉSIA DEL MONESTIR DE SANT PERE DE GALLIGANTS *per Carme Domínguez*

El monestir benedictí de Sant Pere de Galligants de Girona fou fundat al marge del riu Galligants en un moment no determinat del segle X, en tot cas abans de l'any 988. La construcció de l'església que avui es conserva, però, pertany, en la seva part més important, a l'obra romànica realitzada en el segle XII, si bé alguns elements decoratius de la façana podrien haver estat recuperats d'una construcció anterior. És precisament per a la magnífica rosassa de la façana, atribuïda al mestre Pere de Galligants (final del segle XII a principi del segle XIII), que Jaume Fontanet realitzà una vidriera entre els anys 1521 i 1523.³⁹

La notícia sobre aquesta obra fou avançada en el CVMA dedicat a la catedral de Girona, però ja amb anterioritat havia estat recollida per Calzada (1983), a qui facilità el document del contracte l'historiador Pere Freixas.⁴⁰ Aquest contracte, trobat dins un protocol notarial de l'Arxiu Històric de Girona, és l'únic document que es conserva sobre la decoració amb vitralls d'aquesta església. Malauradament, l'arxiu del monestir desaparegué després de les successives inundacions que patí el conjunt constructiu. Quant a la desaparició del vitrall de la rosassa res no podem dir, si bé en una fotografia publicada per Calzada i realitzada abans de la reforma de la façana, que s'inicià el 1949, es pot observar com la rosassa encara disposava de vidriera, tot i que no podem afirmar que fos la vidriera a la qual es refereix el document que es transcriu. Al contrari, en la fotografia presa després d'aquesta reforma (cap al 1979) veiem que ja no queda cap resta de vidre.⁴¹ L'església patí importants danys durant els anys 1808-1809, quan serví d'allotjament de tropes, però restà en peu. Posteriorment recuperà la seva funció i, tot i l'exclaustració produïda l'any 1836, continuà oberta al culte fins a l'any 1936.

L'obra en pedra de la rosassa respon al model de dos cercles concèntrics amb una treballada decoració del fullatge del seu arc més gran. L'interior és distribuït radialment en vuit lòbuls separats per petites columnes (una d'elles, més tardana). Tota la decoració, en general, presenta una notable riquesa iconogràfica. Sobre els capitells

37. Vegeu Chamorro (2004, p. 278).

38. Vegeu Eduardo GONZÁLEZ HURTEBISE, «La ex-colegiata de S. Félix de Gerona», *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* (Barcelona), vol. IV (1904-1906), p. 649 i 651-652.

39. Per a les dates de fundació del monestir, vegeu *Catalunya Romànica* (1991, p. 151-152). Joaquín PLA CARGOL, *Gerona arqueològica y monumental*, Girona, Biblioteca Gerundense de Estudios e Investigaciones, i Madrid, Dalmáu Carles Pla, 1946, p. 31, parla del possible aprofitament d'elements anteriors. Per a l'atribució de l'obra escultòrica de la rosassa, vegeu Pere FREIXAS I CAMPS, «El mestre Pere de Galligants i Ripoll», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* (Girona), vol. XXIII (1976-1977), p. 321-323; Freixas (1983, p. 102), i *Catalunya Romànica* (1991, p. 162-163).

40. Vegeu CVMA Catalunya, 2, p. 24, i Josep CALZADA i OLIVERAS, *Sant Pere de Galligants: La història i el monument*, Girona, Diputació de Girona, 1983, p. 86.

41. Calzada (1983, p. 161 i 163).

de les columnetes, l'autor signà amb la inscripció «Omnes cognoscant Petrum fecisse fenestram», això és, «Que tothom conegui que Pere féu la finestra». Tant si ens trobem davant l'obra culminant d'un escultor de nom Pere —al qual s'atribuïria la direcció de l'anomenada *escola de Girona* de l'escultura romànica—,⁴² o bé si es tracta de l'encàrrec d'un dels abats que amb aquest nom governaren el monestir a final del segle XII,⁴³ la rossasa se'ns mostra com una obra si més no original dins el panorama artístic del romànic català.

La decisió d'encarregar un vitrall per a la rosassa de la façana data del mes d'abril de l'any 1521. Recordem que un any abans Jaume Fontanet havia firmat el contracte per a la realització del gran vitrall de la nau sud de la seu de Girona amb la representació de les sibil·les, els evangelistes i els doctors de l'Església. Probablement la presència d'aquest mestre a la ciutat i les obres realitzades tant a la seu com a la capella de la Casa de la Ciutat i a la rosassa de l'església dels franciscans (1519) afavoriren la decisió dels preveres del monestir de decorar amb un vitrall la magnífica rosassa de l'església. L'elecció del tema a representar i les condicions exigides al contracte indiquen també aquesta influència d'obres recents a la ciutat. Són, així, significatives la inclusió dels quatre evangelistes amb la representació dels seus animals simbòlics i la indicació amb reiteració que s'hi fa quant a la qualitat del vidre («bons vidres y de bones y singulars colors»), a l'aspecte de les figures, que han de ser «bones i modernes», i a la inclusió d'«obra romana» a l'orla de la vidriera. Sens dubte, la tímida introducció d'elements clàssics en les vidrieres realitzades per Jaume Fontanet durant aquests anys tingué un èxit notori.⁴⁴

El conjunt de la vidriera havia de representar, en la seva part central, la Mare de Déu amb el Nen; en els dos buits de sobre, dos àngels amb corona; en els dos buits de sota, a l'esquerra sant Benet i a la dreta sant Pere, tots dos agenollats, i, finalment, en els quatre buits laterals, els evangelistes sant Mateu, sant Marc, sant Lluç i sant Joan amb els seus símbols. El conjunt s'havia de completar amb una sanefa decorativa. A més, el mestre es comprometia també a realitzar una mostra prèvia en paper, que devia ser visada pels monjos i per l'apotecari Pere Rafel Domènec (que aportava part de les despeses de l'obra), i a fer-se càrrec de la col·locació i protecció de la vidriera. El preu acordat fou de 43 lliures, de les quals Jaume Fontanet rebé com a bestreta 12 lliures, proporcionades pels preveres assistents a la signatura del contracte (abat, prior i almoïner) i per l'esmentat apotecari gironí. Les 30 lliures restants les havia de percebre no més tard de la festa de la Mare de Déu del mes d'agost del mateix any, si bé l'obra havia d'estar acabada abans, per la festa de Sant Pere.

Com veurem en la transcripció del contracte, sembla que finalment la vidriera no fou acabada, o almenys el pagament no es féu del tot efectiu, fins dos anys més tard.

RECU LL DOCUMENTAL

(Reg. 1) 17 d'abril de 1521.⁴⁵ Capítols signats entre el mestre de vidrieres Jaume Fontanet i els preveres de l'església del monestir benedictí de Sant Pere de Galligants de Girona per a la realització de la vidriera de la rosassa de la façana, amb la representació central de la Mare de Déu amb el Nen i, al seu entorn, els sants Pere i Benet, els quatre evangelistes i dos àngels.⁴⁶

En nom de Déu sia, amén.

Capítols fets, concordats, instrhuïts, tractats e fermats entre lo reverend senyor abat del monastir de Sanct Pere de Galligants de la ciutat de Gerona e los venerables e religiosos fra Nicholau Boet, sacristà, fra Bernat Caxas, fra Vicens Garau, fra Garau Rafel,

monjos, e lo discret mossèn Johan Thomàs, prevere beneficiat en lo dit monastir de Sanct Pere de Galligants, tots conventuals del convent de dit monastir e aquell faent e celebrant, convocats y congregats de manament del dit senyor abat ab so de squell, ço és de pràthica, dins los cimitiri de la eclésia de dit monastir de Sanct Pere, en què foren presents los susdits e lo venerable mossèn Pere Refel Domànec, apothecari, ciutadà de Gerona, de una part, e mestre Jaume Fontanet, mestre de vidrieres, de part altre; de e sobre la vidriera ho Ho⁴⁷ devall fahedora per lo dit mestre Jauma en la forma e manera següent:

E, primerament, és stat concordat entre les dites parts que lo dit mestre Jaume Fontanet haia e sia tingut fer e posar una vidriera en la ho, ço és, en la ubertura e loch ho spanys⁴⁸ qui són per aquella en la dita eclésia del monastir de Sanct Pere, sobre lo portal maior

42. Freixas (1976-1977, p. 322).

43. Hipòtesi apuntada per Pere Besarán. Vegeu *Catalunya Romànica* (1991, p. 162).

44. Recordem també els vitralls realitzats per a l'església dels Sants Just i Pastor de Barcelona pel mateix mestre (1522-1523).

45. La redacció del contracte es féu en aquesta data, però la seva cancel·lació no es produí fins dos anys més tard, tal com es fa constar a la conclusió del document: «Die XVI mensis aprilis, anno a nativitate Domini MDXXIII, de voluntate dicti conventus et signanter venerabilis et religiosi fratris Nicholai Boet, nomine suo, et aliorum dicti monasterii, ex una, et Jacobi Fontanet, parte ex alia, firmarunt predicta capitula et unumquodque ipsorum cancellarum taliter, presentibus Bartholomeo Granoes et Michaele Tornavells de Sancto Dalmacio, clericis Gerunde».

46. Document transcrit anteriorment per Calzada (1983, p. 364-367).

47. Per *o* o *rodó*. Vegeu el glossari.

48. Per *espais*.

de dit monastir, la qual vidriera haia e sia tingut de fer de bons vidres e rebebedors segons en altres semblants vidrieres és acostumat. Et asò haia fer \dit mestre Jaumal d'esi a Sanct Pere del mes de juny primer vinent, en la qual vidriera ho Ho ha nou spanys en los quals spanys lo dit mestre Jaume harà e sia tingut fer e posar, en los més als de dits spanys, dos àngels que tinguan una corona de bones y vertederes colors. E més, dit mestre Jauma harà e sia tingut fer e posar en lo spany del mig de dita ho, lo qual spany és rodó, una Nostra Dona ab son Jesús, bé afigurada de bones y vertederes colors condecens.

Ítem, més, és stat concordat entre les dites, parts que lo mestra Jauma harà e sia tingut fer e posar en los spanys pus baxos, ço és, a saber, en los dos, dos sancts, ço és sanct Pere e sanct Benet, lo qual mestra haia e sia tingut posar sanct Pere a mà dreta e sanct Benet a mà esquerdà, los quals sanct Pere e sanct Benet haian star agenolats e que sien de bons vidres y de bones y singulars colors.

Ítem, més, és concordat entre les dites pars que lo dit mestre Jauma haia e sia tingut fer e posar en los altres restans quatre spanys desús narrats, quatre evangelistes, ço és: sanct Mateu, sanct March, sant Luch y sanct Johan; e que sian de bones e modernes figures, e \en/ quiscun dels quals à de tenir bona proporció quatre animals segons quiscun de dits sancts tenen lur significància e figura y hasò haia de fer e posar bones e singulars colors.

Ítem, més, entre dites pars és stat concordat que lo dit mestre Jauma haia e sia tingut fer e posar en lo rodor ho orla de dita vidriera ho Ho, obre romana o fullatges, los quals ans que aquel fassa, haia e sia tingut deboxar ha hun paper e aquel paper haia a mostrar als sus nomenats de dit convent y al dit Pere Refel Domànech ho hun qui són d'els, si-ls parrà bé y de tal manera hos degua fer.

Ítem, més, entre dites pars és stat concordat que lo dit mestre Jauma haia e sia tingut fer e posar \e metre/ dita vidriera e lo gorniment de aquella, ço és ferro, lautó, filats y plom y totes altres coses necessàries per lo compliment de dita vidriera, haxí en tal manera que los dits senyor abat y los sus nomenats e lo dit Domànech pagar lo preu devall scrit, ço és, de tota dita vidriera.

Ítem, més, entre les dites pars és stat concordat que lo dit mestre Jauma haia e sia tingut fer, posar e metre com dalt és dit, bones y vertederes colors conformes a l'obratge dalt designat, a coneguda de dos mestres elegidors per quiscuna de dites pars, e que les dites pars haian fiar a terminació de aquells.

Ítem, és concordat que lo dit mestre Jauma haia e sia tingut fer coses, fer e complir lo dit reverend senyor abat y los sus nomenats de

dit convent e dit mossèn Domànech haian e sian tinguts donar e pagar al dit mestre Jauma Fontanet quorante-tres liures barceloneses pagadores en aquestos termens e pagues, ço és, a saber: de present dotze liures e d'esi al dia que haurà acabada ab tota professió dita obre ho vidriera, lo restant, fins emperò compliment de trenta liures, e d'esi a la Verge Maria del mes de agost primer vinent tot lo compliment de dites quarante-tres liures, que és lo preu de dita vedriera, les quals dotze que-s paguan de present lo dit senyor abat paga per sa part tres ducats de aquels sis ducats ha oferts pagar, e lo prior pagua dos ducats que ha ofers pagar. E lo almoynier paga hun ducat, de aquells dos se ha ofers pagar, e mossèn Joan Thomàs pagua hun ducat, de aquells dos se ofer pagar, e lo dit mossèn Pere Rafel Domànech paga tres ducats, de aquelles sinc liures se ha ofert pagar, tots per dita vidriera, de les quals dotze liures, lo dit mestre Jauma, fermarà àpoca en lo peu dels presents capítols.

E volen e consenten les dites pars que dels presens capítols sien fetes cartes a cascuna de les dues pars ab totes obligacions, renunciacions, juraments e altres clàusules necessàries a coneguda del notari dels dits presens capítols sustància no mudada.

Que quidem capitula et omnia et singula in eisdem contenta fuerunt laudata et firmata per dictos reverendum dominum abatem et venerabiles et religiosos fratres Nicholaum Boet, sacristanum, Bernardum Caxas, elmoynierium, Vincencium Garau, Geraldum Rafel et discretum Joannem Thomas, de conventu et \venerabilem/ Petrum Raphaelem Domanech, ex una, et dictum Jacobum Fontanet partibus ex alia, fuerunt laudata, firmata et jurata in dicto ciminterio prefate ecclesie Sancti Petri, die decima octava premissorum mensis et anni in manu et posse Joannis Mercer, scriptoris substituti in notaria publica Gerunde in vice et nomine mei Joannis Guilana notari publici Gerunde infrascripti, interressentis presentibus et ad premissa vocatis pro testibus Nicholo Font, procuratore, et Petro Busquets, clerico gerundensi.

Item, dictus magister Jacobus Fontanet firmavit apocham de dictis XII libris in presentia scriptoris et testium infrascriptorum dictis reverendo abate et aliis de conventu et Petro Raphaele Domanech.

Testes predicti. Actum ut supra.

[...]

(AHG, Notaria Girona-2, núm. 406, Notari Joan Guilana 1520-1521: 17-IV-1521.)

GIRONA, ESGLÉSIA DEL CONVENT DE SANT DOMÈNEC per Carme Domínguez

El convent de Sant Domènec fou fundat pel bisbe Berenguer de Castellbisbal a mitjan segle XIII, moment de l'establiment a Girona de l'orde dominic. La consagració de la seva església, però, es produí un segle després, l'any 1338, quan el desenvolupament dels ordes mendicants prengué un impuls determinant. Tot i aquesta data, l'investigador Pere Freixas apunta que l'acabament de la capçalera de l'església podia haver-se endarrerit fins a almenys el 1367, quan el mestre d'obres Arnau Sans inicià la construcció d'una de les capelles.⁴⁹ S'ha dit d'aquesta església que fou la primera construcció d'estil gòtic a Girona i una de les primeres esglésies dels Països Catalans concebuda amb nau única i que, en aquest sentit, serví de model per a molts dels edificis posteriors, entre ells, sens dubte, el de la seu de Girona.

49. Freixas (1983, p. 50-51).

L'església, de la qual es conserva pràcticament intacta la seva estructura original, fou ocupada com a quarter des del 1808 fins al 1817. Després d'una primera reedificació fou de nou convertida en caserna durant la Guerra Civil, si bé l'exclaustració definitiva ja s'havia produït l'any 1835. Actualment és seu de la Universitat de Girona.

Fins ara no hi havia cap indici, ni arqueològic ni documental, que fes pensar en l'existència de vidrieres gòtiques en aquesta església, però la informació aportada per Joan Vila-Grau en relació amb possibles restes de vidres medievals a la rosassa de la façana ens encoratjà a resseguir de nou la documentació publicada i la que podia restar encara inèdita. Malauradament, l'arxiu del convent desaparegué pràcticament en la seva totalitat i en els protocols notariais de l'Arxiu Històric de Girona (AHG) tan sols havien sortit a la llum documents relacionats amb pintura, orfebreria i altres tipus d'obra.⁵⁰ Però la fortuna ha permès que en l'únic llibre pròpiament d'obres conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Girona (AHCG) amb relació al convent de Sant Domènec hagi aparegut un document que ens parla d'una important restauració de vidrieres en la seva església.

El document, datat l'any 1434, és una relació de les despeses i ingressos relatius a una reparació general de les vidrieres de l'església. Podria tractar-se de les vidrieres que omplien els tres grans finestrals de l'absis poligonal, o bé dels petits finestrals del claristori o dels de les capelles. Fins i tot de la vidriera de la rosassa de la façana. Ens inclinem, però, per les seves generoses dimensions, per les més que probables vidrieres dels tres finestrals de l'absis. Les despeses s'inicien el dia 1 de juny de 1434 i finalitzen el 30 de novembre del mateix any. Es detallen els materials necessaris per a la dita obra: cordes, taulons i ferramenta per a la bastida (que s'hagué de reparar), vidre, eines per a soldadures i per trencar els vidres, guix; i els emoluments del mestre de vidrieres, que sabem que vingué de Barcelona però no el seu nom, i dels seus ajudants, així com d'altres operaris com fusters, ferrers i mestres de cases.⁵¹ En total, en l'obra s'invertiren aproximadament 118 sous, quantitat prou significativa per suposar que la reparació afectà diverses vidrieres.⁵² El compte d'ingressos comença el dia 27 de maig i finalitza el 6 d'agost i veiem que una de les aportacions va a càrrec del senyor Felip de Sant Celedoni.

No és gaire la informació que proporciona el document, on ni tan sols no s'esmenta la situació de les vidrieres que s'hi reparen, però sens dubte és important, perquè ens confirma l'existència de vidrieres en aquest edifici amb anterioritat al 1434. Aquestes podien haver-se encarregat dins l'últim terç del segle XIV. És una llàstima també que s'indiqui tan sols l'arribada des de Barcelona del mestre vidrier que intervingué en la restauració i no el seu nom. Fent un paralelisme en el temps veiem que els mestres de vidrieres que tenim documentats a Barcelona en aquestes dates són Martí Vergay (1432) i l'alemany Joan Apar (1434-1435), que treballaven a la seu de Barcelona.⁵³ Aquest darrer mestre apareix també documentat el mes d'abril de 1435 treballant a la Casa Llotja de Mar de la mateixa ciutat.⁵⁴ Finalment, recordem que tres anys més tard, el 1437, fou el mestre de vidrieres Antoni Tomàs, originari de Tolosa de Llenguadoc, que treballà també a Barcelona, qui féu el magnífic vitrall dels Apòstols de la seu de Girona.

RECURLL DOCUMENTAL

(Reg. 1) 1434.⁵⁵ Detall de les despeses i ingressos anotats amb motiu de la reparació de les vidrieres de l'església del convent de Sant Domènec, feta per un mestre de vidrieres provinent de Barcelona.

Ego frater Petrus Comitibus incepti expendere pro opere vitriariorum prima die junii anni Domini M CCCXXXIII que sequentur:

Et primo solvi cuidam homini pro quadam reste de canapo⁵⁶ que ponderabat LV libras dando pro libra VII denarios. Suma ---- XXXII s. I d.

Item solvi eidem pro altera reste etiam de canapo que ponderabat XXVII libras dando pro libra IX denarios. Suma ---- XX s.

Item solvi XIX^a junii pro X postibus quas emerat frater Johannis Mori ad faciendum instrumentum ligneum quo ascenditur ad vitrarias ---- VIII s. X d.

50. Freixas (1983).

51. Tot i que el document no ho digui explícitament, sabem que el citat Pere Carreras era el mestre de cases. Vegeu Freixas (1983, p. 345).

52. El 16 d'abril de 1435, en un pagament similar per la reparació de les vidrieres de la seu de Barcelona, s'inverteix la quantitat aproximada de 105 sous. CVMA Catalunya, 4, reg. 47, p. 46.

53. Dades aportades per Sílvia Cañellas a CVMA Catalunya, 4, reg. 41 a 53, p. 46-47. Vegeu també, pel que fa a Martí Vergay, Carmela FALOMIR i Sílvia CAÑELLAS, «Barcelona-València, València-Barcelona. Mestres de vidrieres itinerants», a *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 al Decrets de Nova Planta. XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona, Universitat de Barcelona, i Lleida, Universitat de Lleida, 2003, p. 5 i 9.

54. Vegeu el reg. 2 del recull documental corresponent a la Casa Llotja de Mar publicat en aquest mateix volum.

55. El document, o documents, ja que es tracta de les despeses d'una banda i dels ingressos de l'altra, no té una data precisa. El que sabem és que es mou entre el 27 de maig i el 30 de novembre de l'any 1434.

56. Veu italiana de *cànem*.

Item solvi XX^a julii fratri Petro Busqueti priori quos bistraxit scilicet VIII solidos ad complementum illorum CL^a solidos quos accepit Reverendus per me fratri Petri Costa magistri pro emendo unum quintale vitri pro \reffaciendo vitriarias eidem. Item ex alia parte bistraxit predictus prior XI solidos quos dedit magistro vitriariarum pro labore quem habuit de veniendo a Barchinona usque hinc quos omnes, scilicet, VIII solidos, et XI solidos ego solvi predicto priori et sic p...⁵⁷ quod solvi sibi racionibus dictis ---- XIX s.

Item solvi XXIV julii domino Petro operatori lignario pro reficiendo guatam, sive instrumentum ligneum, quo [...] ⁵⁸ vitriarias et pro refeccione sua ---- II s. II d.

Item solvi Ia die augusti cuidam fabro pro quodam instrumento ferreo ad soldandum vitriarias et duobus aliis ad fragendum vitrum que fecit fieri predictus frater Johannes Mor ---- VI s.

Item dedi fratri Johanni Amor pro laboribus suis VI die augusti anni prefixi X s.

Item solvi cuidam fabro pro diversis clavis et feramentis que fecit fieri predictus frater Johannes Mor, in primo faciendo la gata in prima facione ---- X s.

Item solvi cuidam bono homini pro uno sacco guixi, scilicet de guix ---- I s.

Item solvi ultima novembris I duodenam de cabirons pro reparacione columpnarum vitriarum ecclesie predictae ---- II s. VII d.

Item eadem die solvi pro dicto opere XI truyelles d'espert dano pro qualibet III denarios ---- II s. IX d.

Item eadem die pro eodem opere unum sacum guixi ---- I s.

Item eadem die solvi pro victu magistri et eius ministri dicti operis ---- VI d.

Item solvi Petro Careres pro media die quam posuit in dicto opere ---- II s.

Item solvi qui juvit predictum magistrum in dicto opere ---- I s. III d.

Item solvi cuidam homini qui fecit sex foranniam in volta rexes capem vitriariarum ---- III s. ⁵⁹

Item per victu eiusdem in illa die in predio et cena ---- III d. ⁶⁰

Item ferario per manus fratris Vicencii de Deo rationem vitriariarum ---- III s. VI d.

Omnes iste expense supradicte fuerunt incluse in calenda libri sacristie.

[...]

Ego frater Petrus Comitatus recepi per manus fratris Petri Busqueti, prioris, quos bistraxit pro opere vitriariarum, nolendo aperire depositum ubi erant iam pecunie reservate pro isto opere, XXVII madii ---- C s.

Item recepi per manus fratris Vicencii de Deo de illis XXXIII solidis quos promissit honorabilis dominus Philipus Sancti Celidoni VI die augusti anni prefixi ---- X s.

[...]

Item recepi ex alia parte per manus fratris Vicencii de Deo de illis XXXIII solidis supradictis ---- VIII s. VI d.

[...]

(AHCG, X.3.1, Convent de predicadors, Comptes, llig. núm. 10, 1412-1436, «Compte de les obres de reparació de l'església i convent», f. 32 i 148.)

MOLINS DE REI, ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL *per Silvia Cañellas*

L'actual església de Sant Miquel Arcàngel de la població de Molins de Rei (Baix Llobregat) data dels anys quaranta del segle xx. En el mateix lloc d'aquesta existí, abans de l'espoli i destrucció del 1936, una església que havia estat beneïda a mitjan segle xix, després de refer l'anterior edifici.

L'antiga construcció tenia els seus orígens en una capella romànica dedicada a sant Miquel Arcàngel⁶¹ i situada a la vila sorgida entorn dels molins que el rei tenia a la zona de Santa Creu d'Olorda.⁶² A final del segle xiii era ja església. Diverses modificacions posteriors afegiren altars laterals, instituiren benifets i col·locaren més imatges.

L'edifici, d'una sola nau i amb la porta al costat sud, era il·luminat a través del finestral dels peus de l'església (a l'oest) i de dues petites espitlleres.

Al segle xvi es féu un nou retaule i una gran imatge de sant Miquel a l'altar, obres de Bernat Batlle. Jaume Fontanet fou l'encarregat de la pintura del retaule i de la confecció de les vidrieres per als tres finestrals de l'església. Cobrà per tota la feina 200 ducats d'or.⁶³

Des del mateix segle xvi, l'edifici es degradà acceleradament i calgueren diverses reformes. Els processos de refeta i degradació se succeïren fins a arribar a mitjan xix amb una església molt deteriorada, amb esquerdes i apuntalaments.

57. Illegible.

58. Abreviatura no identificada. Probablement «ascenditur ad».

59. Tota la línia apareix ratllada.

60. Tota la línia apareix ratllada.

61. ADB, Dotariarum, vol. vii, p. 208-211. Documentada des del 1209.

62. Els molins estan referenciats des del 1188. L'any 1190 s'hi destinà un ferrer (Bernat, el ferrer) amb lloc de residència i família. Entre aquesta i les famílies dels treballadors nasqué la vila. L'església era lluny i feren petició al rei d'una nova capella, origen de la que nosaltres tractem.

63. Vegeu Cañellas (1997, p. 155) i les referències que apareixen en els diferents apartats del present volum i en els altres de la col·lecció entre l'any 1477 i el 1581.

La documentació que es transcriu tot seguit i que procedeix de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona fou esmentada i parcialment transcrita per Josep Maria Madurell l'any 1944 i repetida per posteriors estudiosos com Garriga (1986, p. 218) i Cañellas (1997, p. 155). Entre la bibliografia que parla de l'església, cal esmentar la monografia de Josep Maria Jordà (1993) dedicada a l'estudi de l'evolució històrica i artística de l'edifici i del seu entorn.

RECU LL DOCUMENTAL

(Reg. 1) Barcelona, 29 d'octubre de 1531. Contracte de la pintura del retaule de l'església de Sant Miquel de Molins de Rei. Jaume Fontanet es compromet també a realitzar tres vidrieres per a la dita església.⁶⁴

*Die dominica XXVIII octobris MDXXXI.*⁶⁵

Sobre la pintura fahedora en lo retaule de fusta de la yglésia parrochial de Sant Miquel de la vila de Molins de Rey, ab intervenció de la spectable senyora dona Ypòlita de Requesens y de Liori, comtessa de Palamós, senyora de la dita vila, entre mestre Jaume Fontanet, pintor ciutadà de Barcelona, de una part, e los venerables en Jaume Amaller, Gabriel Camps, Jaume Soler, jurats de la dita vila l'any present, són stats fets, pactats, fermats y jurats los capítols, les promeses e obligacions següents:

Primo, lo dit Jaume Fontanet, pintor, convé i en bona fe promet als dits venerables jurats de la dita vila, que dins spay de dos anys primer vinents, ell pintarà a l'oli ab les colors bones y que-s pertany, lo dit retaule, que són sinch taules principals, ço és dues taules a quiscuna part y l'altre sia dalt a la piunta. Y més, daurarà, com se pertany, la ymatge de sant Miquel de bulto. No res menys pintarà de colors pertanyents les polseres de dit retaule, ço és una ymatge y armes a quiscuna taula. Y més, pintarà lo bancal de dit retaule y les portes de aquell de colors condecents de y degudament, com se pertany de bon pintor. Y volent y declarant que totes coses, axí de or com de colors y altres necessaris per dita pintura faedora, sien a total càrrech seu. La pintura emperò que ell, dit mestre Jaume Fontanet, té fer serà de les històries següents, ço és: en les dues taules baixes pintarà la Història de sant Miquel y en la taula que stà alt de tot, pintarà lo Crucifix ab la Maria y Sant Joan. En les restants dues taules pintarà las històries que la dita spectable senyora o los dits jurats volran. En lo secrari emperò de dit retaule, que stà en tres spays, pintarà ço és: lo mig la ymage de Nostre Senyor y en la altre la ymage de Nostra Dona y en l'altre la

ymage de sanct Joan. En lo bancal, que està en quatre spays, pintarà a quiscun d'ells una ymage tal qual la dita spectable senyora o los dits jurats volran. Y en les portes del portal de dit retaule pintarà, ço és: a la una, la ymatge de sant Pere y en l'altra la ymatge de sant Pau. Ultra les coses predites promet lo dit mestre Jaume que farà tres vedrieres en dita yglésia, ço és: una en la finestra que és al cap de baix de la yglésia y en dues spitlleres que stan a la part dreta de dita yglésia. Y més, pintarà dos àngels que stan sobre lo altar predict.

*Item, los predits venerables jurats en nom llur propi y encara en nom de tots los singulars de dita universitat, convenen y prometen al dit mestre Jaume Fontanet, pintor, que per causa y preu de la sobredita pintura per ell fahedora en lo modo que dalt és dit, li donaran y pagaran realment y de fet, dos-cents ducats de or, ço és per aquelles tandes y pagues que la dita spectable senyora volrà y arbitrarà sens dilació alguna y ab restitució de totes despeses que per causa de elles no complint lo predict lo dit mestre Jaume ne sostengués y al salari de prove acostumat. E per açò attendre y complir ne obliguen sos béns propis y de quiscun d'ells particulars de dita vila in solidum e per lo tot mobles e immobles, haguts y per haver, renunciem e u juren.*⁶⁶

Ideo partes predictae.

Testes predicti sunt Petrus Monsonis, domicellus, et Joannes Viladamor, notari, habitatores Barchinone.

(AHPB, Francesc Sunyer, Quintum manuale, anys 1531-1532, sign. 326/36: 29-X-1531. El mateix document, en millor estat de conservació, es troba també a AHPB, Francesc Sunyer, Quartus liber comunis, anys 1531-1532, sign. 326/50: 29-X-1531.)⁶⁷

64. Josep Maria MADURELL, «Escultores renacentistas en Cataluña», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (Barcelona), vol. v, núm. 3-4 (juliol-desembre 1947), p. 318-320, va esmentar aquest document i va transcriure el corresponent al quart manual comú.

65. El quart manual comú encapçala el document amb la data que segueix i afegeix el paràgraf que aquí es transcriu:

Die XXVIII octobris, anno predicto MDXXXI.

In dei nomine. Noverint universi. Quod nos, Iacobus Fontanet, pictor civis Barchinone, ex una, et Iacobus Amatler, Gabriel Camps et Iacobus Soler, iurati anno presenti ville Molendinorum Regalium, ex altera partibus. Gratis et ex certa sciencia confitemur et recognoscimus una pars nostrum alteri, et nobis adinvicem et vicissim, quod rebus et causis inferius deductis per et inter nos, dictas partes, fuerunt facta, firmata et iurata capitula et pacta sequentia.

66. El quart manual comú afegeix després d'aquest paràgraf i abans del següent: «Ideo nos dicte partes laudantes, approbantes, retificantes et confirmantes».

67. Dos documents del 1539 ens mostren que Jaume Fontanet treballa encara en el retaule de Molins, però no es tornen a esmentar les vidrieres. El text de l'un (esmentat per Madurell, 1943-1944, vol. 1, núm. 3, p. 43-44) diu: «Die mercuri XXVIII dicti mensis may MDXXXVIII. Noverint universiti cum ego Fontanet, pictor civis» i s'atura aquí (AHPB, Francesc Sunyer, Vicesimus tercius liber comunis, any 1539, sign. 326/68: 28-V-1539). L'altre document (AHPB, Francesc Sunyer, Aprisio, any 1539, sign. 326/9: 28-V-1539) és molt més llarg. El text parla del retaule i del cobrament d'aquest, però no fa cap referència explícita a les vidrieres.

SANTA COLOMA DE QUERALT, ESGLÉSIA

per Silvia Cañellas i Carme Domínguez

La reconstrucció de la primitiva església parroquial de Santa Coloma de Queralt, que datava del segle XIII, s'inicià entorn de l'any 1330 dirigida pel mestre d'obres Guerau Comí. La col·laboració de la comunitat i les deixes testamentàries de diferents veïns ajudaren a fer possible l'aixecament d'un edifici que no era abastable amb les soles aportacions de les rendes parroquials. La construcció es perllongà durant els segles següents i el campanar, que s'havia iniciat l'any 1404, no es coronà fins al 1637.

En relació amb les tasques realitzades a les vidrieres de l'edifici gòtic tenim dues notícies força interessants. La primera, aportada per la doctora Francesca Español (1994), data de l'any 1348, moment en què dirigia les obres Andreu Copons, i parla de l'encàrrec fet a l'arquitecte, escultor i pintor Guillem Seguer d'una vidriera per a la finestra major de sobre l'altar de l'església de Santa Coloma. Aquest artista, que podríem qualificar de *plural*, es compromet a realitzar una vidriera amb les imatges que acordarà amb els preveres, així com la protecció metàl·lica. El preu convingut és de 18 lliures, la qual cosa ens deixa clar que no només es tracta d'un projecte, sinó també de l'elaboració de la peça en vidre. Es tracta de l'única referència directa a Guillem Seguer com a pintor, tot i que a través de similituds estilístiques amb la seva obra escultòrica se li han atribuït dues taules procedents de Vallbona de les Monges.⁶⁸

L'altre document que coneixem és del 1411 i es refereix al cobrament de 20 florins d'or d'Aragó per part del mestre de vidrieres Nicolau de Maraya, que havia treballat anteriorment a la seu de Lleida, a Barcelona i a l'església de Cervera.⁶⁹

No sabem si aquestes mateixes vidrieres eren les que hi havia a lloc el 27 de desembre de l'any 1731, quan un incendi, que es declarà a l'altar i cremà diversos retaules i malmeté fins i tot les voltes, enrunà les vidrieres de colors que lluí l'església.⁷⁰

RECU LL DOCUMENTAL

(Reg. 1) Setembre de 1348. L'arquitecte, escultor i pintor Guillem Seguer, resident a Montblanc, acorda l'elaboració de la vidriera per a la finestra de sobre l'altar major de l'església de Santa Coloma de Queralt.⁷¹

XII kalendas octobris.

Guillemus Sager, habitator Montisalbi, promitto vobis Petro Borraç, operario, et aliis probis hominibus Sancte Columbe quod ego faciam unam vidriam bonam et pulcram cum illis ymaginibus inter me et vos comprehens in illo fenestragio maioris, id est, super altare sancte Columbe et complemento ipsam hinc ad festum natiuitatis domini proxime, et faciam insuper unum rest⁷² sive custodiam dicte vidrie \et vos alii teneamini donare ferrum ibi necessarium/ et faciam omnia ibi necessaria bene et complete. Et pro hiis complendis \ et ab bono dono/ fideiussores Berengarius Contiyoch et Berengarius Fontanet eiusdem loci pro precio decem et octo librarum Barchinone. Et dicti operarius et alii probi homines promiserunt complere predicta et donare mediatatem in principio operis cum inceperimus et aliam cum ipsam perfectam. Et pro hiis omnes predictis obligavit bonos, etc.

Testes Guillemus de Muntanyola et Petrus de Ortis, Bartholomeus Ferri.

[...]

(AHT, Comunitat de Preveres de Santa Coloma de Queralt, Manual 3869-1, anys 1348-1349, f. 24.)

(Reg. 2) 23 de febrer de 1411. Nicolau de Maraya, mestre de vidrieres francès procedent de l'actual diòcesi de Troyes, cobra 20 florins d'or d'Aragó per les vidrieres que ha fet per a l'església parroquial de Santa Coloma de Queralt.⁷³

Sit omnibus notum, quod ego Coli de Maraya, magister de vidrieres regni Francie, diocesis Trecensis, gratis et ex certa sciencia, et cum hoc presenti publico instrumento, confiteor et in veritate recognoscho vobis discreto Petro Cervera, presbitero, procuratorique venerabilis comunitatis presbiterorum ville Sancte Columbe de Queralt, quod nomine predicto, solvistis michi, racione de les vedrieres, quas feci in ecclesia ville predictae, viginti florenos boni et fini auri

68. Vegeu Francesca ESPAÑOL, *Guillem Seguer de Montblanc*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 1994, coll. «Monografies», núm. 2, p. 99-161.

69. Vegeu els apartats corresponents a Lleida i Cervera del present volum i el de la catedral de Barcelona del volum 4 de la mateixa col·lecció (p. 22, 42-45, 90-100, 185-197). Vegeu també Cañellas (1993c, p. 117-118).

70. Vegeu Juan SEGURA Y VALLS, *Historia de la villa de Santa Coloma de Queralt*, Barcelona, Imprenta de Vicente Magriñá, 1879, p. 292.

71. Document parcialment transcrit per Español (1994, p. 161). Agraïm a la doctora Isabel Companys la col·laboració prestada en la transcripció d'aquest document.

72. Ret, xarxa, protecció metàl·lica de la vidriera.

73. Document parcialment transcrit per Madurell (1949, p. 149-150).

Aragonie et recti ponderis. Unde renunciamus exceptioni dicte pecunie non habite et non recepte previa racione facio vobis dicte communitati per notarium subscriptum presens instrumentum apoche de receptis.

Actum ut supra.

Testes Petrus Pinyol, ville Sancte Columbe et Raymundus Tortosi, loci de la Tayllada.

(AHT, Montblanc, Santa Coloma de Queralt,
Notari Bernat Andreu,
Llibre de notes de 1410-1414, sign. 4042.)

ESCUNHAU (VALL D'ARAN), ESGLÉSIA *per Joan Vila-Grau*

Documentalment i gràfica es té constància de l'existència d'un vitrall gòtic amb la imatge d'un bisbe en un dels finestrals de l'església de Sant Miquel. Aquest vitrall existent l'any 1918 fou destruït o desaparegué entre aquest any i el 1936.⁷⁴

Finestral amb capcer lobulat, d'1,60 × 0,50 m, aproximadament, envitrallat amb un vitrall de vidre incolor formant un engraellat de peces romboïdals; al bell mig d'aquest camper, hi ha la imatge d'un bisbe, dempeus, revestit amb una capa pluvial o folgada casulla; dessota hi ha l'alba blanca. A la mà dreta du un bàcul, a l'esquerra hi ha algun objecte o element no identificable. Una mitra cofa el seu cap. La capa pluvial o casulla sembla de brocat i és subjectada damunt del pit amb un fermall.

La disposició no frontal d'aquesta figura, amb el cap i el cos lleugerament entregirats cap a la seva esquerra, així com la seva petita mida, suggereixen la possibilitat que aquest fragment de vitrall es tractés d'un fragment «aprofitat» i inserit al bell mig de l'esmentat camper geomètric de vidre emplomat, i que la dita imatge formés part d'una composició amb altres personatges.

Cal considerar encara la possibilitat que originàriament en aquest finestral hi hagués un vitrall figuratiu, d'escenes —com en un retaule del qual restés únicament aquest fragment suara estudiat i que figura en la fotografia⁷⁵ aquí publicada.

74. Referència verbal de mossèn J. Amiel, rector de Sant Miquel.

75. Arxiu Mas, ref. Mas/c-24424, 1918.

Escunhau

Escunhau 2